

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

I am woman, watch me grow
See me standing toe to toe
As I spend my livin' arms across the land
But I'm still an embryo
With a long, long way to go
Until I make my brothers understand
Oh, yes, I'm wise
But It's wisdom born of pain
Yes, I paid the price
But look how much I gained
If I have to I can do anything
I am strong, I am invincible, I am woman.

Helen Reddy:1976

แม้ว่า บทเพลง I am woman ของ เฮเลน เรดดี จะได้รับการประกาศจากองค์การสหประชาชาติ ให้เป็นเพลงประจำปีสตรีสากลในปี ค.ศ. 1976 ด้วยเป็นการสนับสนุนอย่างชัดเจน ถึงเจตนารมณ์อันแน่วแน่ต่อปฏิญญาสากลที่ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติบทที่ว่าด้วยการจัดการดูถูก กดขี่และกีดกันหญิง อันเป็นความตั้งใจที่จะสร้างเสริมความเสมอภาคกันในทั้งสองเพศ ดังข้อความในตอนหนึ่งที่ว่า

"เราบรรดาประชาชนแห่งสหประชาชาติ ได้ตั้งเจตจำนงที่จะยืนยันความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนอันเป็นหลักมูลในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษย์บุคคลในสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรีและของประชาชาติใหญ่น้อย"

แต่ถึงกระนั้นก็ตามในทางยึดถือปฏิบัติแล้ว ความเท่าเทียมกันระหว่างสองเพศนั้นยังคงเป็นไปได้ยาก ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะของสังคมที่เป็นอยู่นั้น ถือกันว่าผู้สร้างครอบครัว คือผู้ชาย อันนำไปสู่การปลูกฝังค่านิยมทางเพศที่เป็นการถือระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ผู้ชายย่อมเป็นข้างก้าวหน้า เป็นผู้นำ มีหน้าที่ดูแลปกป้องผู้หญิงซึ่งเป็นข้างเท่าหลัง ที่ต้องเคารพและเชื่อฟัง ดูแลครอบครัว รวมไปถึงปรนนิบัติสามี จึงจะถือว่าเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ ที่คนคิดดังกล่าวยังคงเป็นสิ่งที่มิอิทธิพลอยู่มากทั้งในสังคมตะวันตกและตะวันออกตั้งแต่สมัยก่อน คตินิยมเกี่ยวกับผู้หญิงนั้นไม่ว่าชาติใดจะเป็นไปในทิศทางคล้าย ๆ กัน กล่าวคือ ตอนเด็กผู้หญิงย่อมอยู่ในการปกครองของบิดามารดา เมื่อแต่งงานแล้วจึงเปลี่ยนมาอยู่ในการปกครองของสามี และเมื่อแก่ตัวลงก็อยู่ในการดูแลของบุตร ดังคำที่ว่า

"เกิดเป็นลูกผู้หญิงไม่ควรจะตัดสินใจอะไรสำหรับตัวเอง เพราะสมควรจะอยู่ในความปกครองดูแลของบุคคลต่างๆ เมื่อยังเป็นเด็กก็ต้องมีความเคารพ และอยู่ในโอวาทของผู้ปกครอง เมื่อแต่งงานก็ต้องเชื่อคำแนะนำของสามี เมื่อเป็นม่ายก็ต้องเชื่อฟังคำเตือนและอยู่ในความดูแลของลูกชาย"

ส่วนในทางโลกตะวันตกเอง Charles Darwin ได้กล่าวไว้ว่า

"ความแตกต่างที่สำคัญในอำนาจแห่งพลังปัญญาของทั้งสองเพศ คือ ฝ่ายชายมีสติปัญญาสูงกว่าฝ่ายหญิง ไม่ว่าในเรื่องใดที่ชายจำเป็นต้อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความคิดที่ลึกซึ้ง การใช้เหตุผลจินตนาการ หรือแม้เพียงการใช้ผัสสะและมือ" (อ้างถึงใน พรพิไล ถัมภ์รักษัสดำ 2539 : 14)

จะเห็นได้ว่า นอกจากความแตกต่างทางชนชาติที่กำหนดบทบาทให้ผู้หญิง และผู้ชายมีสิทธิ์และจิตใจที่ต่างกันไปแล้ว กระแสวัฒนธรรมในสังคมที่ยอมรับผู้ชาย เป็นใหญ่ยังทำให้การมองลักษณะต่าง ๆ ของผู้หญิงนั้นล้วนอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าทั้งสิ้น

สำหรับด้านของสังคมไทยเรานั้น ในอดีตผู้หญิงไทยมีสถานะและบทบาท ต่ำกว่าผู้ชายมาก จนเกือบจะเรียกได้ว่าไม่มีสิทธิอะไรเลย ทั้งด้านสังคม การศึกษา เล่าเรียนและการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านกฎหมาย ระเบียบหรือ กฎกระทรวง ทบวงกรมต่าง ๆ เช่น กรณีที่กระทรวงต่างประเทศจะไม่ออกหนังสือ เดินทางไปต่างประเทศ ให้แก่ภรรยา ผู้ซึ่งไม่ได้รับคำยินยอมจากสามีเป็นลายลักษณ์ อักษร หรือสิทธิในการประกอบอาชีพตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน ปี พ.ศ. 2497 ที่ให้อำนาจกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ในการออกกฎเกณฑ์กำหนด ตำแหน่งข้าราชการในการพิจารณาถึงเรื่องเพศเป็นสำคัญ เป็นต้นว่าห้ามสตรีเป็น อัยการ เป็นปลัดอำเภอ หรือ เป็นผู้พิพากษาในศาลอื่น นอกจากศาลคดีเด็กและ เยาวชน (วิมลศิริ ชานาญเวช 2527 : 109)

ชานินทร์ กรัยวิเชียร (2528) ได้กล่าวไว้ในสิทธิของสตรีในกฎหมาย ไทยว่า สตรีนั้นเป็นผู้มีแต่ภาระและหน้าที่ ส่วนสิทธินั้นแทบจะไม่มีเลย สภาพของสตรี อยู่ในลักษณะเหมือนทรัพย์สินของผู้ชายผู้เป็นสามีเท่านั้น และยังให้สิทธิผู้ชายในการมี ภรรยาได้หลายคน มีอำนาจสั่งสอนเมียขมขื่นภรรยาได้ตามสมควร ดังนั้นลักษณะภาพ ความเป็นผู้หญิงของผู้หญิงไทยในสมัยอดีต จึงมีหน้าที่และบทบาทเพียงเป็นภรรยาและ แม่ของลูกเท่านั้น ทั้งยังต้องอยู่ในความดูแลของสามี คำจำกัดความของความเป็น ภรรยาที่ดีนั้นคือ ต้องเชื่อฟังและเอาใจใส่ปรนนิบัติสามี โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความ ซื่อสัตย์ต่อผู้เป็นสามี ดังหลักในโคลงโลกนิติสำนวนเก่าได้กล่าวถึงลักษณะของภรรยา ที่ดีไว้ดังนี้

ต้นก่อนผิวแม่เข้า	ทุกวัน
ชั้นน้ำยาสีฟัน	ยื่นให้
จัดหมากจับพลูผัน	แผ้วกวาด เรือนนา
ข้าวแกงแต่งเติมไว้	ค้อยเชื้อ เชิญกิน
ยาผิวกล้วยยิ่งเพียง	ราชา
บ่โกรธซึ่งหิงสา	กราบไหว้
หญิงดมีกิริยา	เยี่ยงอย่าง น้ณา
อาจารย์ท่านกล่าวไว้	ว่าแท้สตรี
เมียดีดจทาสรู้	การเรือน
อายุแก่สามมีเหมือน	ดั่งน้อง
เป็นที่ปรึกษาเตือน	ดั่งจจ มด้ายนา
ยามเมื่อผิวเคืองข้อง	อดกลืนกล้วยเกรง

ในทางตรงกันข้าม ขณะที่ฝ่ายหญิงได้รับการอบรมสั่งสอนให้รู้จักอดทน และอดกลั้นเพื่อการมีชีวิตสมรสที่ยั่งยืน แต่สำหรับฝ่ายชายในสังคมไทยกลับมักนิยมมีภรรยาหลายคน เพื่อเป็นการแสดงถึงฐานะทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยถือเป็นธรรมเนียมว่ายังมีภรรยามาก ยิ่งแสดงถึงอำนาจวาสนาและบุญบารมี ดังปรากฏในกฎหมายลักษณะผิวเมียที่ตราขึ้นในปี พ.ศ. 1904 ชื่อว่า "พระไอยการลักษณะผิวเมีย" ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้กันมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยระบุประเภทภรรยาไว้ถึง 3 ประเภท คือ

1. เมียกลางเมือง หมายถึง หญิงอันบิดามารดากุมมือให้เป็นเมียฝ่ายชาย หรือภรรยาหลวง แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นภรรยาที่พ่อแม่จะยกให้เสมอไป การจะได้เป็นภรรยาหลวงหรือไม่ขึ้นอยู่กับชายผู้เป็นสามีจะยกย่องให้เป็นภรรยาชั้นใด หญิงนั้นก็ เป็นภรรยาชั้นนั้น

2. เมียกลางนอก หมายถึง อนุภรรยาหรือเมียน้อย
3. เมียกลางทาสีหรือทาสภรรยา หมายถึง หญิงที่มีทุกข์ยากชายใดตัวมาเลี้ยงเป็นภรรยาหรืออาจรวมถึงหญิงที่ถูคร่ำมาเป็นภรรยาและทาสรับใช้ (เมอร์ลีเออร์ ลาลูแบร์ 2518 : 30)

โดยภรรยาทั้ง 3 ประเภทนี้ ชายจะมีสักกี่คนก็ได้ ล้วนแต่เป็นที่ยอมรับของสังคมว่าถูกต้องตามกฎหมายทั้งสิ้น ฉะนั้นการที่กฎหมายเปิดโอกาสให้ชายมีภรรยาได้หลายคนเช่นนั้น น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สตรียอมรับสถานะของตนที่ต่ำกว่าบุรุษ

แต่อย่างไรก็ตามในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภายหลังจากที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพของผู้หญิงไทยมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการปรับโลกทัศน์ของชนชั้นปกครองของไทยเกี่ยวกับฐานะและบทบาทของผู้หญิงที่ถูกยกให้สูงขึ้น มีการจัดการศึกษาสมัยใหม่ การปฏิรูปกฎหมาย และการเปลี่ยนแปลงชนบประเพณีในสังคม

กระบวนการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเป็นการเปลี่ยนแปลงจากรูปรัฐจารีตแบบโบราณมาสู่รัฐแบบสมัยใหม่ (Modern State) โดยเริ่มในสมัยรัชกาลที่ 4 และได้พัฒนาขึ้นมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ทำให้มีการติดต่อสื่อสารกับความคิดที่เป็นเหตุเป็นผลมีความศรัทธาในพลังความสามารถของมนุษย์มากขึ้น ลดความเชื่อถือทางพลังอำนาจเหนือธรรมชาติและไสยศาสตร์ลง อันเป็นที่มาของแนวความคิดแบบมนุษยนิยม สัจนิยมและเหตุผลนิยม

ความคิดเหล่านี้มีส่วนให้เกิดการเห็นคุณค่าของผู้หญิงมากขึ้น เพราะความคิดมนุษยนิยมเป็นความคิดที่เห็นคุณค่า และความสามารถของมนุษย์โดยส่วนรวม ส่วนความคิดสัจนิยม และเหตุผลนิยมทำให้เกิดการยอมรับความจริงตามประสบการณ์

มากกว่าความคิดที่เป็นรากฐานของสังคมไทยว่าผู้หญิงเป็นสิ่งที่ไม่มีค่า แต่เมื่อมีการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของคนในสังคมให้มองเห็นคุณค่าของผู้หญิง โดยเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีการศึกษามากขึ้น และนำเอาความรู้ที่นั้นมาเปิดโลกทัศน์ของตนเองให้กว้างไกล บทบาทของผู้หญิงไทยจึงมิได้จำกัดอยู่ในครอบครัวเท่านั้น

แต่มีบางความคิดเห็น กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงจากประเพณีแบบเดิมให้เป็นแบบตะวันตก เช่น การเปิดโอกาสให้สตรีเข้าร่วมสมาคมกับบุรุษก็ดี หรือการพัฒนาการแต่งกายตามแบบอย่างตะวันตกก็ดี เป็นการทำให้สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงไทยตกต่ำลงไปกว่าเดิม ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เน้นเรื่องความงามแบบตะวันตก การแต่งกาย การวางตัว การออกสังคม อันเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมตะวันตก เมื่อมาใช้กับสังคมไทยซึ่งแบ่งแยกผู้หญิงออกจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการเมืองก็ยิ่งทำให้ผู้หญิงไทยถูกรอบงำไว้ให้สนใจแต่ความสวยงาม การแต่งกาย และมารยาททางสังคม ความเป็นกุลสตรี การเอาใจใส่สามีเท่านั้น (ชลธิชา พันธุ์พานิช 2537 : 2)

แต่อย่างไรก็ตาม หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ผู้หญิงไทยได้ก้าวออกมามีบทบาทในหน้าที่การงานและสังคมเคียงคู่กับผู้ชายมากขึ้น สังคมไทยเอง ก็ดูจะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสตรี ซึ่งนับว่าเป็นประชากรครึ่งหนึ่งของประเทศ

พรพิไล ถมิ่งรักษีสัตว์ (2539) ได้กล่าวว่า "โลกก็เห็นความจำเป็นและประโยชน์มหาศาลที่จะได้จากการงานความคิดและสติปัญญาของสตรี ซึ่งในยุคหนึ่งถูกกีดกันจากกระแสวัฒนธรรมให้อยู่แต่ในบ้าน และไม่มีโอกาสศึกษาและพัฒนาสติปัญญา ปัญหาที่ว่าสตรีต้องการออกมาทำงานเคียงคู่กับบุรุษหรือ ดูไม่สลักสำคัญนักในขณะนี้ เพราะเป็นที่ประจักษ์กันแล้วว่าสตรีมีจำนวนถึงครึ่งหนึ่งของประชากรโลก ถ้าได้แรงงานนี้มาช่วย... ก็จะได้ทรัพยากรมนุษย์เพิ่มขึ้นมีค่ามหาศาล"

ในแผนพัฒนาสตรีฉบับระยะยาว มี พ.ศ. 2525 - 2544 จึงได้มีการหยิบยกเอาประเด็นปัญหาต่าง ๆ ของผู้หญิงไทยขึ้นมาพิจารณาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในทางด้านเศรษฐกิจ แรงงาน การศึกษา สาธารณสุข และสิทธิของผู้หญิงที่จะต้องได้รับการแก้ไข และเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งลดความเหลื่อมล้ำกันระหว่างหญิงและชาย

ท่ามกลางสภาพการณ์ปัจจุบันในสังคมไทย กระแสวัฒนธรรมต่างประเทศที่ได้หลั่งไหลเข้ามา การใช้ชีวิตแบบสมัยใหม่ที่เป็นผลพวงมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีต่าง ๆ ทำให้ครอบครัวต้องการรายได้มากขึ้น โดยเฉพาะคนในเมือง สภาพการณ์เช่นนี้ ได้เป็นส่วนผลักดันให้ผู้หญิงไทยมีบทบาทเพิ่มในการหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว ดังนั้นแบบพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับโดยเฉพาะฉบับที่ 5 ได้ให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นโดยจัดให้ผู้หญิงแยกออกมาเป็นกลุ่มเป้าหมายพิเศษในแผนพัฒนาดังกล่าว

จากนั้นมาประเด็นการศึกษาเรื่องผู้หญิง ดูจะเป็นเรื่องที่น่าสนใจกันมากยิ่งขึ้น มีการค้นคว้าวิจัยเรื่องผู้หญิงในหลาย ๆ แง่มุม ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการศึกษา จิตวิทยา การมีส่วนร่วมในสังคม การศึกษาสถานภาพบทบาททั้งในอดีตและปัจจุบัน

สุชาดา สัตบุตร์ (2509) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาความคิดเห็นของเด็กวัยรุ่นหญิงเกี่ยวกับบทบาทของหญิงในสังคมไทยปัจจุบัน" โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างจากนักเรียนวัยรุ่นตอนปลาย อายุ ระหว่าง 16 - 20 ปี จำนวน 200 คน สรุปผลว่าเด็กวัยรุ่นหญิงในสังคมปัจจุบันไม่ยอมรับสถานะอย่างผู้หญิงในสมัยโบราณเลย และได้ให้ความสำคัญของการเป็นเพศหญิงมากขึ้น พยายามยกย่องฐานะและสิทธิต่าง ๆ ให้เท่าเทียมกับชาย

สินี กมลนาวิน (2514) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ "การเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทของสตรีไทยในสังคม" โดยทำการศึกษาจากสมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบันว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลทำให้ฐานะของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงไป สรุปผลว่า สมัยโบราณผู้หญิงมีฐานะทางสังคมด้อยกว่าผู้ชายอย่างชัดเจน จนเรียกได้ว่าไม่มีบทบาทในสังคมอื่นนอกจากสังคมในครอบครัว แต่เมื่อรับอิทธิพลจากทางตะวันตก ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ผู้หญิงไทยจึงพอจะได้รับสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคเทียมผู้ชาย

ชัตติยา กรรณสูต (2523) ได้ทำวิจัยเรื่อง การสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับสตรีไทยทั่วประเทศ พ.ศ. 2523 โดยสุ่มตัวอย่างจากประชาชนทั่วไป พนักงานรัฐวิสาหกิจ และข้าราชการ สมาชิกรัฐสภา จำนวน 1,693 คน เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาท ระดับความสามารถด้านต่าง ๆ ของสตรีไทยในปัจจุบันและเลยไปถึงความหวังในอนาคตอีก 10 ปีข้างหน้า รวมทั้งความเห็นสำคัญเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัว ครอบครัวและสังคมในบางประเด็นที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และความเห็นเกี่ยวกับปัญหาพิเศษของสตรีบางกลุ่มด้วย สรุปผลจากการวิจัยได้ว่าสภาพแวดล้อมภายนอกซึ่งเคยเป็นอุปสรรคในการพัฒนาสตรีในอดีตและปัจจุบันมีแนวโน้มที่ดีขึ้นในอนาคต โดยพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อดั้งเดิมที่เคยเป็นอคติของผู้หญิง การถ่ายทอดความเชื่อทางสังคมที่ได้ขยายขอบเขตออกไปในเรื่องการพึ่งตนเอง การคบเพื่อนและการเลือกคู่ อันเป็นการสร้างความพร้อมให้กับผู้หญิงที่จะเผชิญต่อการดำเนินชีวิตได้อย่างทัดเทียมชาย และนอกจากนั้น ยังได้รับความร่วมมือจากสตรีด้วยกันเอง โดยใช้กลุ่มสตรีที่มีความพร้อมสูงในด้านใดด้านหนึ่งไปช่วยเสริมสร้างความพร้อมในส่วนที่ยังบกพร่องอยู่ของสตรีกลุ่มอื่น ๆ

นอกจากนี้ ทางด้านรัฐและเอกชนก็ได้มีการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งสมาคมมูลนิธิ หรือองค์กรต่าง ๆ อันทำงานเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาผู้หญิง เช่น สภาสตรีแห่งชาติในพระราชนิอุปถัมภ์ คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรี

แห่งชาติ สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรีฯ และสถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็ได้มีการจัดตั้งโครงการหรือสถาบันเพื่อพัฒนาผู้หญิง โดยเฉพาะ เช่น โครงการสตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สถาบันวิจัยและพัฒนาสตรี เพื่อพัฒนาชนบทภาคใต้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา และ ศูนย์วิจัยและพัฒนาสตรี คณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์

จนล่วงเข้ามาในยุคสมัยใหม่ปัจจุบัน ภาพของผู้หญิงสมัยใหม่เริ่มปรากฏในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่รูปแบบของผู้หญิงทำงานดูจะได้รับการพูดถึงกันค่อนข้างแพร่หลาย ในด้านการเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ ที่ทั้งคล่องแคล่ว มีความสามารถในหน้าที่การงาน เป็นที่ยอมรับของสังคม กล้าแสดงออกในเรื่องความคิดเห็น ไปถึงมีการตัดสินใจที่ฉับไว แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี

ในแวดวงวิชาการด้านการสื่อสารมวลชนนั้น ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงนั้นมีผู้สนใจที่จะศึกษาภาพรวมของผู้หญิงเกี่ยวกับด้านสื่อสารมวลชน ในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ เช่น การวิเคราะห์ภาพของผู้หญิงจากโฆษณา หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และภาพยนตร์ แต่เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว ภาพของผู้หญิงส่วนใหญ่จะได้รับการนำเสนอภาพให้ดูดีน้อยกว่าผู้ชาย โดยมักจะอยู่ในสภาพที่ต้องพึ่งพาผู้ชาย มีความอ่อนแอ

ดังเช่น การศึกษาภาพของผู้หญิงจากโฆษณา จะพบว่าผู้หญิงถูกจำกัดภาพให้อยู่ใน 3 ลักษณะ คือ ผู้หญิงที่มีงานทำ ผู้หญิงในฐานะแม่บ้าน และผู้หญิงในฐานะวัตถุทางเพศ หรือ การวิเคราะห์ภาพของผู้หญิงที่นำเสนอในทางโทรทัศน์ ที่พบว่าไม่แตกต่างกันนัก ลักษณะตัวละครที่เป็นหญิงส่วนมากก็จะมีลักษณะเฉื่อยมากกว่าตัวละครชาย และมีสถานภาพรวมทั้งอำนาจน้อยกว่าชาย

นพรัตน์ วงศ์กลชุด (2531) ได้ทำการศึกษา เรื่อง "โฆษณาทาง โทรทัศน์กับบทบาทและสถานภาพของสตรีไทย" โดยทำการสุ่มตัวอย่างโฆษณาจาก สถานีโทรทัศน์ทั้ง 4 ช่อง เป็นจำนวน 59 เรื่อง จัดเนื้อหาตามบทบาทของผู้หญิง ได้ 4 ประเภท คือ แม่ที่เลี้ยงดูลูก แม่ที่ทำงานบ้าน ผู้หญิงสวยแต่ไร้อาชีพ และ ผู้หญิงทำงาน โดยพบว่าในโฆษณานำเสนอผู้หญิงในบทบาทของผู้หญิงสวยแต่ไร้อาชีพ มากที่สุด รองลงมาคือ บทบาทของการเป็นแม่บ้าน

ชนัญชี่ กาญจนอุไร (2538) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การศึกษาภาพลักษณ์ ของสตรี ในหนังสือพิมพ์รายวัน ช่วงปี พ.ศ.2528 - 2537" โดยศึกษาหนังสือพิมพ์ รายวันภาษาไทยในช่วงเวลา 10 ปี ศึกษาการนำเสนอเนื้อหาของสตรีในประเด็น ต่าง ๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยทำการวิจัยว่า ชาวเกี่ยวกับสตรี ได้นำเสนอในระดับใดบ้าง

พิมพ์ฤทัย ชูแสงศรี (2534) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "ความคิดเห็นของ ผู้หญิงในนิตยสารผู้หญิง พ.ศ.2500 - 2516" พบว่า จากที่นิตยสารผู้หญิงเคยเป็น "ปากเสียง" เรียกร้องความยุติธรรมให้กับผู้หญิงในสมัยเริ่มแรกนั้น เริ่มมีผล ประโยชน์ทางธุรกิจเข้ามาเกี่ยวมากขึ้น ดังนั้นเรื่องที่ "ชายดี" จึงอาจจะไม่ใช่ เรื่องที่ช่วยพัฒนาความคิดของผู้หญิงนัก

นอกจากการศึกษาเรื่องผู้หญิง โดยมองผ่านสื่อต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีสื่ออีกประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่มีความน่าสนใจ นั่นคือ เพลงสมัยนิยม (popular song) เนื่องจากในยุคปัจจุบันนี้ "เพลง" ดูจะเป็นสื่อสำคัญยิ่งที่ สามารถเข้าถึงผู้คนจำนวนมากได้ โดยอาศัยลักษณะที่เป็นวัฒนธรรมสมัยนิยม (popular culture) ผสานเข้ากับเสียงเพลงที่มีจังหวะ (rhythm) และท่วง ทำนองลีลาต่าง ๆ หลายรูปแบบ ประกอบกับเป็นยุคเทคโนโลยีการผลิตในรูปแบบ สินค้าที่สามารถหาซื้อได้ง่าย ทำให้สื่อด้านเสียงเพลงจึงมีลักษณะเป็น mass แพร่หลาย

เข้าถึงกลุ่มคนเกือบทุกระดับ

ความแพร่หลายของเพลงนี้เองที่ทำให้เพลงสมัยนิยมนั้น เปรียบเสมือนกับสิ่งที่สื่อถึงลักษณะความเป็นไปของสังคมในช่วงนั้น เนื้อหาของเพลง (Lyric) ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาถึงมีการดำเนินการวิเคราะห์วิจัยถึงสภาพสังคม ความคิดของผู้คนที่เปลี่ยนไปจากเนื้อหาที่ปรากฏในเพลง Nicholas Abercrombie, Scoot Lash และ Brian Longhurst (1993) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า "เพลงสมัยนิยมหรือ Pop Music เป็นกระจกสะท้อนเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นสมัยใหม่ได้ดีที่สุด เพราะเนื้อหาของเพลงส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับกลุ่มวัยรุ่นซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่"

เท่าที่ผ่านมาการศึกษาสภาพของผู้หญิงที่ปรากฏในเพลงไทยมีอยู่ 3 เรื่อง ในเรื่องแรก สุภา อังกระวรรณท์ (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาความหมายแฝงของคำว่า "ผู้หญิง" จากความเปรียบในบทเพลงไทยสากล โดยทำการศึกษาจากเพลงลูกทุ่ง และเพลงลูกกรุง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 - 2525 ผลการวิจัยพบว่า ความหมายแฝงที่กล่าวถึงผู้หญิงนั้นจะเน้นหนักในด้านลบมากกว่า เช่นเป็นสิ่งที่ต้องพึงพิงสิ่งอื่น เป็นสิ่งของที่มีอายุชั่วคราว หรือสิ่งที่ไร้ค่า

ต่อมา เมตตา กฤตวิทย์ และ ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ (2532) ได้ทำการศึกษา ภาพผู้หญิงไทยในเพลง โดยทำการเปรียบเทียบเพลงไทย ในแต่ละยุค ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 - พ.ศ. 2532 ทั้งเพลงลูกกรุงและลูกทุ่ง และเปรียบเทียบระหว่างนักร้องหญิงและนักร้องชาย ผลการวิจัยพบว่าภาพของผู้หญิงในเพลงเก่าจะมีลักษณะเป็นฝ่ายรับ และสงวนท่าทีในเรื่องความรัก เป้าหมายในชีวิตของผู้หญิงก็คือ การมีความรักได้แต่งงานสมหวังในที่สุด ตรงกันข้ามกับภาพของผู้หญิงในเพลงสมัยใหม่ที่เปลี่ยนไปมีความเป็นตัวของตัวเอง รวมถึงกล้าแสดงออกในเรื่องความรัก

สำหรับงานวิจัยอีกเรื่องหนึ่ง เป็นของ จินตนา ดำรงเลิศ (2531) เรื่องฐานะสตรีในเพลงลูกทุ่ง ซึ่งได้รวบรวมเพลงลูกทุ่งตั้งแต่ปีหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนกระทั่งถึง ปี พ.ศ. 2525 มาวิเคราะห์เนื้อหาของเพลงที่สะท้อนค่านิยมในด้านต่าง ๆ ผลการวิจัยพบว่า สิ่งที่ผู้ชายสนใจก็คือความสาวและสวยของผู้หญิง พรหมจรรย์ก็ยังคงเป็นสิ่งที่มีความในสายตาผู้ชาย แต่ก็มีผู้ชายบางกลุ่มที่ไม่สนใจกับการที่หญิงผ่านชายอื่นมาก่อน กระนั้นอย่างไรก็ตาม ผู้หญิงที่ดีก็ต้องมีคุณสมบัติของการเป็นภรรยาที่ดีเป็นแม่บ้านแม่เรือน ในทางตรงกันข้าม การที่ผู้ชายมีภรรยาหลายคนยังคงเป็นที่ยอมรับและยกย่อง ผลจากการสำรวจ 55% ของผู้ชายต้องการภรรยาที่ไม่ชู้หึง และก็เป็นหนึ่งในคุณสมบัติของภรรยาที่ดี (อ้างจากกาญจนา แก้วเทพ และ วิลาสินี พิพิธกุล 2539 : 114)

เมื่อพิจารณาแล้ว การศึกษาเรื่องผู้หญิงกับเพลงนั้น ยังคงเป็นการวิเคราะห์เฉพาะด้านเนื้อหาเท่านั้น แต่ในยุคปัจจุบันนี้ หากเราจะพิจารณาเรื่องเพลงแล้ว เนื้อหาของเพลงเพียงอย่างเดียวคงไม่พอเพียง เพราะเป็นที่ต้องยอมรับว่า ความเป็นตัวนักร้อง มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในวงการเพลงปัจจุบัน ระบบการสร้างเทปเพลงชุดหนึ่ง ๆ มีองค์ประกอบหลายประการ เริ่มตั้งแต่ ตัวนักร้อง แนวเพลง และ Concept ของอัลบั้ม รวมไปถึงการถ่ายทำปกเทป มีวิดีโอ และ การจัดคอนเสิร์ต เพื่อการโฆษณาเทปเพลง

ดังนั้น หากเราจะวิเคราะห์ถึง "ภาพความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่" จึงจำเป็นต้องดูทั้งภาพและเพลง ว่าโดยรวมแล้ว สื่อมวลชนได้นำเสนอภาพความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ในลักษณะรูปแบบใด งานวิจัยเรื่องการสร้างภาพความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ผ่านบทเพลงไทยสมัยนิยม จึงเป็นการศึกษาถึงลักษณะของผู้หญิงสมัยใหม่โดยรวม ไปถึงความคิด ค่านิยม และทัศนคติ ของผู้หญิงในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร และ ผ่านกระบวนการสร้างภาพความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ที่มีขั้นตอนอย่างไร

ปัญหานำวิจัย

1. ภาพความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ที่ปรากฏในเพลงนั้น มีลักษณะรูปแบบอย่างไร
2. เพลงไทยสมัยนิยมได้สะท้อน ความคิด ค่านิยม และทัศนคติของผู้หญิงสมัยใหม่ อย่างไร
3. กระบวนการสร้างภาพความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ของผู้ผลิตผลงานเพลงนั้นเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจภาพรวมของผู้หญิงสมัยใหม่ที่ปรากฏในเพลงสมัยนิยม
2. เพื่อทราบ ความคิด ค่านิยม และทัศนคติ ของผู้หญิงไทยสมัยใหม่ที่ปรากฏในเพลงไทยสมัยนิยม
3. เพื่อทราบถึงกระบวนการสร้างภาพความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ของผู้ผลิตผลงานเพลง

ขอบเขตของงานวิจัย

1. ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาภาพความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ โดยจะเลือกวิเคราะห์จากนักร้องหญิงยอดนิยมระหว่าง 1 มกราคม 2527 - พฤศจิกายน 2539 เนื่องจากตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2527 เป็นต้นมา เพลงของนักร้องหญิงได้มีการปรับเปลี่ยนจากยุคเพลงลูกกรุงเข้าสู่ยุคเพลงไทยสากล มีการก่อตั้งบริษัทเทปเพลงใหม่ ๆ รวมถึงการสร้างนักร้องประจำสังกัดนั้น ๆ ทำกันอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะสร้างผลงานเพลงสำหรับนักร้องคนนั้นโดยเฉพาะ และมีนักร้องหญิงหลาย ๆ คน ที่โด่งดังขึ้นมาด้วยลีลาและลักษณะที่ค่อนข้างจะแปลกใหม่

2. ในการศึกษาเนื้อหาของเพลงไทยสมัยนิยมที่ขับร้องโดยนักร้องหญิงที่มีผลงานออกจำหน่าย ช่วงปี พ.ศ. 2527 - 2539 มีเกณฑ์ดังนี้

- เป็นผลงานเพลงของนักร้องหญิงเดี่ยว
 - เป็นผลงานเพลงที่ประพันธ์ขึ้นใหม่เพื่อนักร้องหญิงคนนั้นโดยเฉพาะ
- เช่น เทปชุด ปีกัก ของ ปรีศนา พรายแสง เป็นต้น

นิยามศัพท์

1. การสร้างภาพ หมายถึง กระบวนการขั้นตอนการผลิตผลงานเพลง มีการดำเนินงานโดยฝ่ายผลิตและสร้างสรรค์ มีการผ่านขั้นตอนและกระบวนการจากบริษัทผู้ผลิต เพื่อที่จะทำผลงานเพลงออกจำหน่าย ในที่นี้ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

- 1.1 การคัดเลือกและการแสวงหาความเป็นตัวตนของนักร้อง
- 1.2 การวางแผนความคิดหลักงานเพลงและการกำหนดภาพลักษณ์
- 1.3 การส่งเสริมประชาสัมพันธ์และการโปรโมชัน

2. ความเป็นผู้หญิง หมายถึง ลักษณะทางกายภาพ ท่าทาง การแสดงออกของผู้หญิงรวมถึงความรู้สึกนึกคิดที่แสดงออกมา ในที่นี้ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ กล่าวคือ

2.1 ความเป็นผู้หญิงสมัยเก่า มีลักษณะของผู้หญิงแบบเดิม คล้ายลักษณะของผู้หญิงในสมัยก่อน โดยมีลักษณะทางกายภาพภายนอกอ่อนหวาน นุ่มนวล ให้ความรู้สึกถึงความเป็นกุลสตรี มีการแต่งกายเรียบร้อย แสดงถึงความเป็นผู้หญิง

เช่น กระโปรงยาว เสื้อที่ปกปิดมิดชิด มีลักษณะทางความคิดที่ค่อนข้างเป็นฝ่ายรับ (passive) มักจะอ่อนแอในเรื่องความรัก เป็นฝ่ายยอมให้ผู้ชายตลอด โดยที่ตนเองจะเป็นฝ่ายยอมรับชะตากรรมนั้นๆแต่โดยดี ถือเอาความรักเป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิต และมักจะยกเอาความรักมาเป็นข้ออ้างในการยินยอม

2.2 ความเป็นผู้หญิงที่มี 2 ลักษณะผสมกันทั้งเก่าและใหม่ ยังคงเป็นลักษณะของผู้หญิงสมัยเก่าอยู่ แต่ก็มีลักษณะของความเป็นสมัยใหม่ เข้ามาผสมผสานอยู่ด้วย โดยจะมีลักษณะทางกายภาพที่แสดงความเปิดเผยมากขึ้น อาจจะเป็นความร่าเริง สนุกสนาน มั่นใจในตัวเอง มีการแต่งกายทันสมัย ให้ความรู้สึกคล่องแคล่วปราดเปรียวพอสมควร มีลักษณะทางความคิดที่เป็นของตนเองในบางสถานการณ์ บรรารถน่าจะเปลี่ยนแปลงสถานะของตน อาจจะมีอิสระ แต่ด้วยความยึดมั่นในกรอบสังคมบางประการทำให้ความคิดรูปแบบเก่ายังคงเป็นเครื่องชี้นำทาง และความรักที่สมหวังก็ยังเป็นเป้าหมายที่ผู้หญิงต้องการในชีวิต

2.3 ความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ เป็นลักษณะของผู้หญิงสมัยใหม่ที่เป็นตัวของตัวเอง มีความกล้าแสดงออก เป็นอิสระทางความคิด มีลักษณะทางกายภาพที่ปราดเปรียว คล่องแคล่ว เชื้อมั่นในตนเองสูง อาจมีการแต่งกายที่ล้ำสมัย หรือแปลก เก๋ เป็นที่สะดุดตา โดดเด่น แสดงความเป็นตัวของตัวเองออกมา มีลักษณะทางความคิดที่เป็นฝ่ายเริ่ม (active) ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคง่ายๆ เชื่อในความสามารถของตนเอง สามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยการพึ่งพาตนเอง (independence) โดยมีความคิดของตนเองเป็นเครื่องชี้นำทาง

3. ความคิด ค่านิยม และทัศนคติของผู้หญิงสมัยใหม่ หมายถึง สิ่งที่ผู้หญิงสมัยใหม่คิด รู้สึก และมีความเห็นต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ในที่นี้แบ่งเป็น

3.1 ความคิด ค่านิยม และทัศนคติที่มีต่อตนเอง

3.2 ความคิด ค่านิยม และทัศนคติที่มีต่อความรักความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย

3.3 ความคิด ค่านิยม และทัศนคติที่มีต่อสังคม

4. เพลงสมัยนิยม หมายถึง เพลงที่มีเนื้อร้องเป็นภาษาไทย ดนตรีนั้นอาจจะเป็นแนวประยุกต์ดัดแปลงให้เข้ากับภาษาไทย บรรเลงโดยเครื่องดนตรีสากล และเป็นเพลงที่ได้รับความนิยมในช่วงเวลาของสังคมหนึ่ง ๆ โดยแบ่งได้ดังนี้

4.1 แนวเพลงป๊อป (Pop Music) เป็นเพลงที่มีแนวดนตรีสากล เนื้อหาเพลงเกี่ยวกับความรัก 90%

4.2 แนวเพลงแดนซ์ (Dance Music) เป็นเพลงที่มีทำนองสนุกสนาน เหมาะกับการเต้นรำ เนื่องจากมีลีลาที่เร้าใจ

4.3 แนวเพลงร็อก (Rock Music) มีแนวดนตรีร็อกของตะวันตกมาปรับความหนักแน่นรุนแรงของทำนองเพลงและเนื้อหาลงไปบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับความนิยมของคนไทย

4.4 แนวเพลงแจ๊ส (Jazz Music) เป็นแนวดนตรีที่เกิดขึ้น ณ เมืองนิวออร์ลีนส์ ในปี ค.ศ.1905 เป็นที่นิยมในหมู่คนผิวดำ การร้องเพลงแนวแจ๊สต้องอาศัยความชำนาญเนื่องจากจังหวะทำนองดนตรีค่อนข้างซับซ้อน จึงต้องมีลักษณะการ solo และ improvisation เข้ามาช่วย

4.5 แนวเพลงริทึมแอนด์บลูส์ (Rhythm and Blues) เป็นแนวดนตรีที่กำเนิดในอเมริกาเช่นกัน มีทำนองค่อนข้างเศร้าสร้อย เพื่อระบายความในใจของคนร้อง

4.6 แนวเพลงอัลเทอร์เนทีฟ (Alternative) เป็นแนวดนตรีใหม่ล่าสุดค่อนข้างแหวกแนวในการนำเสนอ ทำนองดนตรีค่อนข้างเร้าใจ เน้นการปล่อยอารมณ์ของผู้ร้องเพลง

ประโยชน์ของงานวิจัย

1. เพื่อให้ประโยชน์ต่อองค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาสตรี จะได้ทราบถึงลักษณะของผู้หญิงไทยสมัยใหม่ว่า หลังจากที่ได้ดำเนินการพัฒนาระยะหนึ่งมาแล้วเป็นอย่างไร และควรจะวางแผนพัฒนาไปด้านใดอีกจึงจะเหมาะสม
2. เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับ ลักษณะรูปแบบการนำเสนอ และกระบวนการสร้างภาพความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ที่มีขั้นตอนโดยสื่อผ่านตัวนักร้องหญิง
3. เพื่อส่งเสริมบทบาทของสื่อ โดยเฉพาะสื่อเสียงเพลงให้พัฒนาไปพร้อม ๆ กับผู้หญิง